

Spr. toonde hierna tal van fraaie lantaarnplaatjes, waarmede hij vogels in hun landschap demonstreerde.

Aan 't slot beantwoordde spr. enkele vragen (ook de vinkenconcoursen kwamen ter sprake), waarna de Voorzitter spr. dank bracht voor zijn boeiende en vlotte causerie.

De heer J. Schoenmakers vertelde hierna nog iets over de Vogelwacht Maastricht en omgeving en wekte de leden op lid te worden van de Ned. Ver. tot Bescherming der Vogels.

NIEUWE VINDPLAATSEN VAN MERKWAARDIGE MIERENSOORTEN.

IV.

Jos. v. Boven.

1. *Strongylognathus Diveri* een nieuwe soort voor Nederland?

Reeds vroeger ¹⁾ mocht ik nieuwe vindplaatsen publiceren van *Strongylognathus testaceus*, de geelroode sabelmier. In het afgelopen seizoen werd natuurlijk ieder nieuw gebied op het voorkomen van de sabelmier onderzocht.

Op een strook hei, den rand van de z.g. Thuspeel (vergelijk Maandblad 7-8-1943, verslag Entomologische vergadering) vonden we — de Eerw. Heer H. Sanders en ik — op 2-6-'43 een *Tetramorium-Strongylognathus*-nest, waarin de individuen van de sabelmier direct opvielen door een opmerkelijk kleurverschil, een breede protorax, en door een algeheel, sterker en robuster bouw. Het was een vrij groot nest, met een tamelijk sterke bezetting van *Tetramorium* var. *forte*. De verhouding tusschen beide soorten werd niet opgenomen.

Op 14-7-'43 werd het nest nogmaals onderzocht, op 29-7-'43 was het van wege de geweldige droogte niet meer te vinden. Een 10-tal werksters en één wijfje, dat nog niet uitgekleurd was, was alles, wat van dit nest werd bewaard en opgezet.

Na een nauwkeurig onderzoek, meende ik te moeten besluiten, dat we hier niet te doen hadden met *Strongylognathus testaceus*, maar, naar het mij toescheen, met een, voor ons nieuwe variëteit van deze soort.

Door Pater Schmitz opmerkzaam gemaakt, dat Donisthorpe in 1936 een nieuwe *Strongylognathus*-soort ontdekt had, zocht ik in deze richting.

De in de Thuspeel gevonden exemplaren kwamen geheel en al met de beschrijving van Donisthorpe ²⁾ overeen, die deze soort *Strongylognathus Diveri* noemde, en daarmee aan de zes soorten, die van het genus *Strongylognathus* voorkomen, een nieuwe, zevende soort toevoegde.

Toch bleef één ding raadselachtig: hoe kon men hier, ofschoon men slechts geringe, en nauwelijks zuiver omschrijfbaar verschillen tusschen *testaceus* en *Diveri* kon opmerken, toch van een nieuwe soort spreken?

Donisthorpe beschrijft in zijn artikel alleen de werksters en geeft dan o.a. de volgende verschillen aan: *Strong. Diveri* is groter, donkerder in kleur en aanmerkelijk sterker gesculpteerd. Het hoofd is langer, de oogen wat groter en steken meer naar buiten uit dan bij *testaceus*. De kop is van achteren minder scherp uitgerand (meer een vloeilijn). Het epinotum is gerand en de doorns zijn groter. Deze kenmerken zijn m.i. te subjectief en te afhankelijk van de individuen, die men vergelijkt, om hierop een nieuwe soort te kunnen baseeren.

Daarom besloot ik mijn determinatie te laten controleren door Dr. A. Stårcke, die zoo welwillend was, mij uitvoerig zijn meening uiteen te zetten. Ook hij vond, dat de exemplaren, gevonden in de Thuspeel, geheel en al overeenstemden met de beschrijving van Donisthorpe. In zijn verzameling echter vond hij een exemplaar van *testaceus*, dat precies op „*Diveri*” leek. Het typische was, dat dit juist 'n groote, flink uit de kluiten gewassen

werkster van *Strongylognathus testaceus* was, die uit één en hetzelfde nest stamde als andere exemplaren, die gladder en kleiner waren en kleinere doorns hadden en een niet gerand epinotum. De, in de Thuspeel gevonden, kolonie echter bestond alleen uit „*Diveri*’s”, terwijl anderhalve meter verder een kolonie met *testaceus* ontdekt werd. Het is dus vreemd, dat Dr. Stårcke beide vormen in één nest vond en wij in 2 nesten, op 1½ m afstand van elkaar. Zeer terecht merkte Dr. Stårcke op, dat de uitranding van de kop te zeer afhankelijk is van de richting, waaruit bekeken wordt om differentieel-diagnostisch erg bruikbaar te zijn. Toch is dit een verschil, dat wel in het oog valt, maar steeds heeft men de onzekerheid, of men de vergelijkende exemplaren onder eenzelfde hoek bekijkt.

Donisthorpe heeft zijn nieuwe soort alleen op de werksters beschreven en aangezien deze (aldus Dr. Stårcke) te zeer fluctueeren, kunnen ze nooit een basis zijn voor een beschrijving.

Het eenige wijfje, dat ik bezit, is een onuitgekleurd exemplaar, zoodat het moeilijk te gebruiken is voor een

Strongylognathus ♀
v. d. Thuspeel.

Foto Jos. v. Boven.

beschrijving. Toch meen ik de volgende beschrijving te kunnen geven:

Kop breder dan de thorax, volkomen rechthoekig (bij *testaceus* ♀ en ook ♀ van voren iets smaller dan achter). Area frontalis zeer duidelijk, diep liggend en glad. De voorhoofdschammen scherp afgetekend, sprietinplanting zeer diep. De geheele kop vrij sterk dwars gerimpeld (iets sterker dan bij *testaceus* ♀). De oogen liggen iets lager als bij *testaceus*. Het scutum bedekt van voren het pronotum (bij *testaceus* komt het pronotum even onder het scutum uit aan den voorkant). Epinotum en episternum met 2 doorns (bij *testaceus* zijn ze misschien iets duidelijker, maar dit kan komen, omdat „*Diveri*” ♀ nog niet is uitgekleurd). Kop, thorax en achterlichaam met lange, afstaande haren bedekt, eveneens de knopen (bij *testaceus* ♀ vertoont ook het epinotum een korte, maar duidelijke beharing). De zeer korte beharing der dolkaken is duidelijk zichtbaar bij een vergroting van 30×.

Ofschoon Dr. Stårcke meent, dat er geen verschil tusschen de ♀ van de Thuspeel en een gewone *testaceus* ♀ bestaat, meen ik toch bovenstaande verschillen te kunnen aanwijzen, maar het is duidelijk, dat ze zeer subtiel zijn en weinig in het oog springend. Wil men zekerheid hebben of er werkelijk verschil bestaat tusschen *S. testaceus* en „*Diveri*” van de Thuspeel, dan zou men mannetjes van beide soorten moeten vergelijken. Zij immers,

vooral bij de knoopmieren, zijn onmisbaar voor een goede determinatie.

Als men dan nog bedenkt, dat *testaceus*, tot nu toe nog niet gevonden is in Engeland, dan is de kans wel groot, dat Captain Diver — de vinder van deze *Strongylognathus* — geen nov. species gevonden heeft, maar *testaceus*, in flink uitgegroeide exemplaren. Dat dit laatste niet onwaarschijnlijk is, blijkt reeds uit een artikel van J. Santschi³⁾, aangehaald door Dr. Störcke, waarin deze zegt: „*Strongylognathus testaceus* Schenck (Scenk per erreur). Les ouvrières récoltées par M. Vaudel au lac Orrédon (Hautes Pyrénées) sont plus robustes que les individus de la plaine, et l'angle épinal un peu plus nettement denté. La couleur passe souvent au brun foncé Long. 2,9 à 3,2 mm. C'est peut-être une variété locale.”

Daarom meen ik te mogen besluiten, dat we hier te doen hebben met een nieuwe aberratie, misschien variëteit, maar niet met een nieuwe soort.

Absolute zekerheid zal men eerst kunnen krijgen, als men typen van *Strongylognathus Diveri* uit Engeland, met de onze heeft kunnen vergelijken.

2. *Formica Picea* Nyl.

De uiterst zeldzame, en vooral in het hoge Noorden voorkomende veenmier *Formica Picea* werd reeds door Bos als inlandsch (Scheveningen) opgegeven.⁴⁾ Dat ze inderdaad inheemsch was, werd bevestigd door de vondst van J. Wölflisberg,⁵⁾ die haar in het Turfmoeras, Heerlerheide, in Juli 1911 vond. In Mei 1914 werd ze op dezelfde plaats ook waargenomen door H. Becker. In 1916⁶⁾ vond Pater Schmitz met Pater Kohl een nest op de Brunsummerheide, tusschen Heerlen en Gangelt. De aldaar waargenomen nesten geleken eenigszins op „paalwoningen”. Ze waren geregeld in één of andere graspol aangelegd en wel zoo, dat de eigenlijke kern van het nest zich op een zekeren afstand boven den grond bevond.

In 1918 trof Dr. Störcke⁷⁾ een exemplaar van deze soort aan in het Soesterveen, dat hij oorspronkelijk voor *Formica gagates* Ltr. hield. Daarna werd ze niet meer gevonden en de toenmalige vindplaats werd grotendeels ontgonnen. Op 21 Mei 1925 vond hij, „echter in een ander deel van het veen, en wel in moeraswoud met berk en wilg met sphagnum-ondergrond, onder de van struiken afgeklopte mieren wederom 2 exemplaren van *F. Picea*”. Het nest werd niet gevonden.

In 1941 vermeldt Quispel⁸⁾ nieuwe vindplaatsen op de Hooge Veluwe, nl. langs de veentjes op de Deelensche heide, waar ze niet zeldzaam moet zijn. Daar de veenmier noch op de Brunsummerheide, noch in het Soesterveen meer voorkomt, werd ze dus door Quispel herontdekt voor ons land.

Tenslotte vermeldt Westhoff⁹⁾ in 1942, dat hij „een groot aantal nesten van *Formica picea* vond in *Sphagnetum* in een vennetje in het Lheeboeker Zand (Dr.), en in het Fochteloër Veen, waar zij deels nestelden in levend *Sphagnetum*, merkwaardigerwijze deels echter ook in afgegraven oud mosveen, dus in een doode, losse turfslag.”

Op 29-7-'43 werd 'n nest van *Formica picea* door ons ontdekt in de Thuspeel. Door de geweldige droogte waren wij in staat in dit vervoeninggebied door te dringen, een feit, dat niet zoo dikwijls schijnt voor te komen. Uiterlijk was van een nest, dat lag aan den rand van een vennetje en gelegen was in een natte sphagnum-omgeving, niets te merken. Een stille arbeidster, die rustig rondwandelde in de warme zon, trok onze aandacht. In het nest vonden we 'n klein aantal wijfjes, mannetjes en werksters. Op 2-8-'43 werd hetzelfde terrein nauwkeurig onderzocht. We vonden toen zes nesten, onmiddellijk aan den waterkant en alle onzichtbaar gelegen in het practisch kletsnatte veenmos, waarmee de heele omgeving bedekt was.

Op 16-8-'43 werden 2 nesten gevonden aan het Elvenmeer (Meynweg, Herkenbosch). Een meer nauwkeurig onderzoek werd daar ter plaatse nog niet ingesteld, maar het is vrijwel zeker, dat rondom dit meertje nog meerdere nesten liggen. Tenslotte op 20-8-'43 een exemplaar, zonder nest, bij 't Rolven, eveneens Meynweg.

Tot deze 2 laatste vindplaatsen kwamen wij — wij onderzochten dit terrein al verscheidene jaren — door de merkwaardige overeenkomst van de flora met die van de eerste vindplaats (Thuspeel). Er bestaat o.i. verband tusschen het voorkomen van *F. Picea* en de aanwezigheid van veenbes, zonnedaauw, sphagnum, (lavelheide en wateraardbei). Een degelijker en meer wetenschappelijk onderzoek zal echter vereischt zijn, wil men een dergelijke hypothese opstellen. Onze bedoeling is alleen maar de aandacht te vragen voor dit merkwaardig verschijnsel, dat ons zoo sterk aansprak, dat we reeds van te voren wisten, dat wij *F. picea* zouden vinden bij Rolven en Elvenmeer!

Alle nesten werden gevonden in levend sphagnum.

3. *Camponotus herculeanus ligniperda* Ltr.

Camponotus ligniperda, de reuzenmier, werd in 1915 nabij Sittard te Watersley door P. H. Kohl¹⁰⁾ ontdekt. Ook in de buurt van Venlo moet vroeger P. v. d. Brand een ♀ van deze mier gevonden hebben; het nest werd echter nooit ontdekt.

In 1942 vermeldt Dr. Störcke¹¹⁾, dat *Camp. ligniperda* gevonden werd door G. Wiertz op de Hooge Veluwe, en wel in een drietal nesten.

Op 23-8-'43 vonden de Eerw. Heer Sanders en ik te Watersley het nest, dat door Pater Kohl in 1916 ontdekt was. Onze buit was niet groot: 2 werksters en 2 soldaten. Ondanks ijverige nasporingen in de omgeving mochten we geen nieuw nest ontdekken.

Schmitz en Waage controleerden het in 1931. Zie Nat. Hist. Mbl. Jaarg. 1931, blz. 83. Later, ik meen 3 jaar terug, was de laatste er weer en vestigde er de aandacht op van 't Limb. Landschap.

4. *Leptothorax*.

L. tuborum unifasciatus Ltr., door Pater Schmitz¹²⁾ gevonden op den St. Pietersberg, werd door ons, eveneens aldaar, gevonden op 10-8-'43. Het was een klein nest, onder de schors van 'n afgekapt boom.

Op 20-8-'43 mochten we verscheidene nesten van *Lept. muscorum* vinden op Meynweg, alle in de buurt van *Myrmica schencki*, de mier met het prachtige nest-kortje.

Venlo.

1) Zie Nat. hist. Maandblad no. 2 en 3, d.d. 26-2-'43 en 31-3-'43 (I en II) en Nat. hist. Maandblad no. 7-8, d.d. 30-7-'43; verslag der Entomol. vergadering op 17 Juli '43 (III).

2) The Entomologist's Monthly Magazine, Vol. LXXII, 1936, pag. 111-116. London, Nath. Lloyd en Co., Ltd.

3) Bull. Soc. ent. France 1927, pag. 127.

4) Tijdschrift voor Entomologie, Deel 59, jrg. 1916, p. XXVII.

5) Tijdschrift voor Entomologie, Deel 58, jrg. 1915, p. 151.

6) Tijdschrift voor Entomologie, Deel 59, jrg. 1916, p. XXVII.

7) Tijdschrift voor Entomologie, Deel 68, jrg. 1925, p. LXXXV-LXXXVI.

8) A. Quispel. De verspreiding v. d. Mierenfauna in het Nationale Park „De Hooge Veluwe”. Mededeelingen v. h. Comité ter Bestudeering en Bestrijding van Insectenplagen in Bosschen No. 2, 1941.

9) V. Westhoff en J. N. Westhoff-De Joncheere: Verspreiding en nestoecologie van de mieren in de Nederl. bosschen. Mededeeling v. h. Comité ter Bestudeering en Bestrijding van Insectenplagen in Bosschen No. 9 (1942) p. 46.

10) Nat. hist. Maandblad, 4e jrg. no. 9, Sept. 1915, cf. Schmitz: De Ned. Mieren en hare gasten, Goffin, Maastricht, pag. 136.

11) Tijdschrift voor Entomologie, Deel 85, jrg. 1942, pag. LIII.

12) Dr. A. Störcke: Determinatietabel voor werkmieren, De Levende Natuur 1926, pag. 95.